

მ. ბილანიშვილი:

ხელოვნების პრინციპები და ნიკო ფიროსმანიშვილი

ხელოვნება თავის შინაარსით რთულია და იმავე დროს ერთიანი—მთლიანი. რთულია ის თავისი მრავალნაირი გამოხატულებით და ერთიანი—თავისი აუცილებელი პრინციპებით.

ის აზრი, რომ ხელოვანი საერთოდ ან მხატვარი კერძოდ არის თავისუფალი და შეუბოროკავი თავის შემოქმედებაში, არ არის სწორი. ნამდვილი მხატვრის წინაშე, რა მიმართულებასაც არ უნდა ეკუთვნოდეს ის, ყოველთვის ისმება ამოცანა: კომპოზიცია სიბრტყეების, ხაზების, ფერების და ჩრდილ-სინათლის. ესაა უმთავრესი პირობა. შემდეგ კი მოდის მეორე ხარისხის ამოცანები, როგორცაა: ფორმა, მასალის გადაცემა, გრძნობა და სხ.

რომ ამ საკითხში მხატვარი არის შებოჭილი რაღაც ჩარჩოებით, ამის ნათელსაყოფათ მივმართოთ ხელოვნების სხვა და სხვა დარგებს. მაგალითად მუსიკა და პოეზია. ხელოვნების ეს ორი დარგი მკითხველისათვის უფრო ხელმისაწვდომიათ, გასაგებათ ჩაითვლება და ამიტომაც საჭირო იქნება მოვიგონოთ რიტმი და ტაქტი—მუსიკაში; რიტმი და რითმა—პოეზიაში.

მუსიკოს—კომპოზიტორისათვის შეუძლებელია აუხვიოს გვერდი ამ აუცილებელ მოვლენებს. თუ მან ეს ჩაიდინა, მაშინ ეს მუსიკა კი არ იქნება, არამედ ხმაურობა. მუსიკა ხომ ბუნების ხმების რიტმიული და ჰარმონიული დალაგებაა და რაც ამ წესს არ დაექვემდებარება, ის მუსიკის სახელსაც ვერ ატარებს.

ამგვარ წესზეა დამორჩილებული მხატვრობაც. ყველა მისი მხარეები: ფორმა, ფერი და ხაზი, თუ სათანადოდ არ იქნა დამუშავებული ე. ი. რიტმიულად დალაგებული, ეს არ მოგვცემს ხელოვნების ნიმუშს, არამედ იქნება ბუნების მასალათა უბრალო შენაკრები.

მთელი იტალიური რენესანსი, როდესაც ხელოვნებამ ევროპაში თავის უმაღლეს წერტილს მიაღწია, სავსებით ეყრდნობოდა ზემო აღნიშნულ პრინციპს, ე. ი. ფერების, ხაზ-სიბრტყეების და ჩრდილ-სინათლის კომპოზიციებს. ამავე პრინციპებზე იდგენ საფრანგეთის საუკეთესო მხატვრები: პრუდონი, პუსენი, ენგრი და სხ.

მაგრამ შემდეგში ძველმა აკადემიზმმა, რომელსაც მიზნათ ქონდა ბუნების ბრმათ მიბაძვა, განდევნა ეს პრინციპი მხატვრობიდან და ევროპიული ხელოვნება კრიზისამდე მიიყვანა. მხოლოდ უკანასკნელ პერიოდში, დიდი ნიჭის მხატვრებმა შესძლეს ამ გაუვალ შუშაბანდის დანახვა, რომელშიდაც ჩაჭედული იყო ევროპის მხატვრობა და აქედან იწყება ახალი გზების ძიება და გამოსავალს პოულობენ ძველ რენესანსში, აფრიკისა და ოკეანის პრიმიტივში. ამავე დროს ხდებოდა ინტენსიური შესწავლა ხალხური მხატვრობისა და შედარება სხვა და სხვა ხალხთა მხატვრობის პრინციპებისა. ამ ძიებაში ისევ ძველი და ყოველთვის ახალი აზიაც მოპყვა. დასკვნა ამ ახალ საერთო მოძრაობიდან მიღებულ იქნა შემდეგნაირი: ძველი ეგვიპტეს მოქანდაკენი და მხატვარნი იმავე პრინციპებით მუშაობდნენ, როგორც იტალიის რენესანსის მხატვრები, ისევე როგორც ინდოეთის და სპარსეთის მხატვრები და ხალიჩების მქსოვნი.

ამავე პრინციპებს ემყარება, როგორც მსოფლიოს ისევე საქართველოს ხუროთმოძღვრების ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუშის-ჯვარის საყდრის (მწირის მონასტერი) აღმშენებელი და ჩვენი ხალხური გენიის გამომხატველი ნიკო ფიროსმანაშვილი, ტფილისის დუქნებში ცნობილი, როგორც ნიკო ფიროსმანი.

ახლა შევუდგეთ ამ შესანიშნავ მხატვრის შემოქმედების გასინჯვას და სხვა მხატვრებთან შედარებას.

კომპოზიციაში, ნახატში, ფერებში ამ გარჩევის და შედარების დროს ბევრ საყურადღებო შემთხვევებს წავაწყდებით.

ნიკო ფიროსმანიშვილი ჩვენში ცნობილია, როგორც ნამდვილი ქართველი, ეროვნული მხატვრობის წარმომადგენელი, მაგრამ რათა და რისთვის, არავინ, არც ერთი კრიტიკოსი არაფერს ამბობს. გამოდის, რომ ფიროსმანი არის ქართველი მხატვარი იმიტომ, რომ დახატა ტფილისის კინტოები და მოქალაქენი; მე გამიგია ხშირად სხვა ერების მხატვართა წარმომადგენლებისაგან, რომ ნიკო არა ქართველი, არამედ საერთოდ კავკასიის წარმომადგენელია; ამ აზრს ასაბუთებენ იმით, რომ ტფილისელი კინტოები არა ქართველებიც იყვნენ. ამასთანავე ფიროსმანს აქვს ისეთი სურათებიც, როგორიცაა მალაკნების ცხოვრებიდან (მალაკნების ქეიფი) და სხვ. ამ საბუთების მიხედვით თითქოს უკანასკნელნი მართალნი არიან, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ჩვენ მივიღებთ დებულებას, რომ მხატვრის ვინაობა ირკვევა სურათის შინაარსით და არა ფორმით: ჩვენ თუ ამ დებულებას მივიღებთ, მაშინ გამოვა, რომ რუსთაველი არაბი ყოფილა, რადგან «ვეფხისტყაოსანი» არაბეთში იშლება და მომქმედნი პირნი არაბები არიან, ანდა ვიქტორ ჰიუგო ინგლისელი იყო, რადგან მისი «კაცი, რომელიც იცინის» ინგლისელების ცხოვრებიდანაა. შემოხსენებულის შემდეგ აშკარაა, რომ ასეთი მსჯელობა მიუღებელია. მაშ რაშია საქმე? პასუხი სულ უბრალოა: რა ენაზე დაწერილი თხუზულება!? აი ამ ენაზე ვილაპარაკოთ.

ფიროსმანიშვილის ენა წმინდა ქართულია. მხატვრობის ენა კი შემდეგია: 1. ფერები. 2. ხაზების რიტმი. 3. ჩრდილ-სინათლე და 4 ფორმა. დავიწყეთ პირველიდან.

ფერები ფიროსმანს გარკვეული აქვს: ესაა შავი, აგურის ფერი, მუქი ლურჯი, ყვითელი მუქი, ნაცრის ფერი და მწვანე. ყველაზე მეტად სჭარბობს შავი ფონი, რომელიც ფონისა და ჩრდილის როლს თამაშობს. გავრცელებულია აზრი, რომ

ნიკოს ტილოს მაგივრათ შავი «კლიონკა» ქონდაო. ჩემის აზრით ეს სინამდვილეს არ შეეფერება; რომ ეს შავი ფერი ფიროსმანაშვილისათვის არ ყოფილიყო მისაღები, იგი დახურავდა ამ შავ ფონს სხვა ფერით ან და თუ ფერების ეკონომიას გასწევდა, სხვა ფერის «კლიონკას» აირჩევდა.

მე მგონია და დარწმუნებულიცა ვარ ამაში, რომ ფიროსმანაშვილისგან შავი ფერი განზრახ არის მიღებული. საერთოდ, თუ გაიცნობთ მთელ ხაზს აღმოსავლეთიდან დასავლეთამდე, დედამიწის გეოგრაფიულ სიგანივრეში, ტროპიკულ და უმთავრესად ქვეტროპიკულ ქვეყნებში, ჩინეთ, ინდოეთ, სპარსეთ, ბიზანტია, იტალია, ისპანეთ და საქართველოში, ცხადათ დაინახავთ საშინელ სიყვარულს სუფთა შავი ფერისადმი. მე ვფიქრობ, ეს აიხსნება მზის სიძლიერით, რომელიც სჭრის თვალს და შავი ფერი თავისი თვისებით კი ჰკლავს სინათლეს და ამით ასვენებს ადამიანის თვალს. მე ხშირად გამიგონია, საქართველოში, მკათათვეში, საშინელი პაპანაქების დროს, გლეხი ამბობს: ერთი ჩრდილში თვალი დავასვენოვო! ეს გასაგებიცაა; ჩვენ მზიან ქვეყანაში მწვავე მზე, რომელიც ყველაფერს აერთებს სინათლეში და ჩრდილში, აძლევს სინათლეს რაღაც დაშლის ფერს და ჩრდილებს ხდის, კონტრასტის გამო, შავად. აი ამ შავ ჩრდილში ქართველი თავის თვალს ასვენებს. ყველაზე ახლო ჩვენს ბუნებას უდგება ისპანეთი და იქაც ასეთსავე მოვლენას ვხედავთ. ისპანეთის მხატვრობა უმთავრესათ შავ ფერს ხმარობს (რივერა, ველასკედი, გოია, ძურბარან და სხვანი). იტალიის მხატვრობაშიაც იგივეა. მოვიგონოთ ტიციენი, ბოტიჩელი, ლუინი, თვით ლეონარდო დე ვინჩი და ბევრი სხვა. ყველა ამ ქვეყანაში ხალხური ტანისამოსი უმთავრესათ შავია. ჩვენში ამბობდნენ, შავი ფერი შეითვისა ქართველმა ხალხმა იმიტომ, რომ მთელი მისი ისტორია იყო გლოვაო. ესეც შეიძლება იყოს, მაგრამ უმთავრესია ბუნების მოთხოვნილება.

შავ ფერს ემატება ფიროსმანის სურათებში ყვითელი და ეს ფერი დამახასიათებელია აღმოსავლეთ საქართველოსათვის (სადაც იყო დაბადებული ავტორი), ფერი ამომწვარ გორაკებისა და ფერი მომწიფებულ ყანებისა. მწვანე ფერი უდრის მწვანე ბალებს, გამწკრივებულს მდინარეების ნაპირებზე, და რაც შეეხება წითელს, ეს ფერი ჩვენში არასოდეს არ იყო მიღებული, მის ალაგას არის შესაფერისი ჩვენთვის აგურის ფერი. ამისთანა ფერებით და არა ბევრით, როგორც ვხედავთ, ჰქმნიდა ფიროსმანი ისეთ სურათებს, რომელნიც ცხადათ გვაჩვენებენ დამახასიათებელ და მხატვრულ თვალსაზრისით, მეტად სრულ მხატვრობას.

ამ ფერების თამაშით ნიკო ფიროსმანი ჰქმნის ჩრდილ-სინათლის შთაბეჭდილებასაც. მე ვიხეოვრებ, ჰქმნის შთაბეჭდილებას მეტქი, იმიტომ რომ მთელ აზიურ და იტალიურ რენესანსის ხელოვნებაში ჩრდილ-სინათლე, როგორც ასეთი არ არსებობდა და მხატვრები მით სარგებლობდნენ მხოლოდ ფორმის გამოსაყვანათ. ძველი აკადემისტები აღნიშნავდნენ ამას, როგორც ნაკლს. რენესანსის ეპოქის სურათებზე ამბობდნენ, არ სჩანს, საიდან მოდის სინათლეო, მაგრამ სწორეთ სინათლის გამოყოფის შემოღების შემდეგ დაიკარგა ფერების კომპოზიცია, რადგან ფერი ჩრდილ-სინათლესთან განუყრელათ შეერთებულია.

ამ ფერების კომპოზიციას ფიროსმანი აერთებდა ხაზების რიტმიულ კომპოზიციასთან, რაც ფერებთან შედარებით იძლევა სიბრტყეების კომპოზიციას. და პირდა-

პირ გაოცებაში მოდის ადამიანი, როდესაც ამ ხაზგასმულ კომპოზიციაში, იგი ხედავს კომპოზიციას, აშენებულს რაფაელისა და ტიციენის და ამასთანავე ახლანდელ ფრანგულ კუბისტების პრინციპებზე; მაგალითად ავიღოთ აქვე მოთავსებული ნიკო ფიროსმანის სურათები «ოჯახური ნადიმი» და «კინტოების ქეიფი დათიკო ზემელ»-თან, რომელნიც აშენებული არიან დიაგონალების და ამასთანავე ოთხკუთხეების ერთი მეორეზე დალაგების საშვალებით. საერთოდ ფიროსმანის კომპოზიციები ერთდანიმავედროს, არიან აშენებული აზიური და ევროპიული პრინციპებით (ფორმის მხრით); ეს იმიტომ კი არა, რომ ნიკო იყო ორივე შტოს გავლენის ქვეშ, არამედ სრულიად დამოუკიდებლად და მისი როლი მსოფლიოში მით უფრო დიდია, რომ მან დაამტკიცა: ხელოვნების საერთო პრინციპი ერთია ყოველგან, იქნება ის აღმოსავლეთი თუ დასავლეთი, და ჩვენი გეოგრაფიული-მდებარეობა უფრო სადათ, ვიდრე სხვაგან, ამჟღავნებს ამ პრინციპს და ფორმის გრძობა კი ჩვენში სპეციალურია, რომელიც უდრის აღმოსავლეთსაც და დასავლეთსაც და იმავედროს არ არის არც ერთის, არც მეორის გავლენაში, რადგანაც წარმოადგენს თავისთავად მარტივ ელემენტს.

მაშასადამე, ნიკოც თავის კომპოზიციებს თვითონ ჰქმნიდა თავისი და ქართველი ერის გენიოსობის წყალობით. მაშ საიდან და როგორ, ამ უმაღლესმა პრინციპებმა იჩინეს თავი ჩვენს ხალხში—და მის წარმომადგენელს ნიკო ფიროსმანაშვილში, ამაზე ვილაპარაკებთ შემდეგში, რადგან თემა იმდენათ რთულია და საინტერესო, რომ მისი ასეთ მოკლე განხილვაში მოთავსება შეუძლებელია.

დაბოლოს უნდა ვსთქვათ, რომ ფიროსმანი ერთადერთი მძივია იმ ჯაჭვისა, რომელიც აერთებდა აზიას ევროპასთან და ამისთანა მძივები შეიძლება ბევრი ყოფილიყვენ, მაგრამ ჩვენმა კრულმა ისტორიამ სხვები დაგვიკარგა. მოვიგონოთ ერთი, რომ ფიროსმანიშვილი არ არის მოვლენა შექმნილი ორი მიმართულების გავლენით, არამედ სრულიად ორიგინალური პიროვნებაა, გამოსული მთლიანათ ჩვენი ბუნებიდან.

მ. ბილანიშვილი.

